

Ukraine. The general conclusions about passible phylogenetic relationship and tendencies of the evolution of the beetles have been made on the basis of the analysis of the morphology and biology of the representatives of different families and subfamilies of Bostrichoidea.

Key words: coleoptera, Bostrichoidea, phylogenetic relationship, evolution

Рекомендує до друку

Надійшла 9.06.2011

В.І. Кваша

УДК 595. 789.

О.А. САВЧУК

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса 2, Тернопіль, 46027

ФАУНА ДЕННИХ МЕТЕЛИКІВ РОДИН PAPILIONIDAE, PIERIDAE, NYMPHALIDAE, SATYRIDAE РІВНЕНСЬКОГО ПОЛІССЯ

В результаті спостережень на території Рівненського Полісся відмічено сорок шість видів метеликів із чотирьох родин. Серед них виявлено 3 види, які занесені в Червону книгу України.

Ключові слова: Papilionidae, Pieridae, Nymphalidae, Satyridae, лепідоптерофауна, біотоп

Рівненське Полісся – термін якого не знаходимо у схемі геоморфологічного і природного районування Українського Полісся. Він умовно визначає частину Полісся розташовану у межах Рівненської області, так як Поліська низовина об'єднує частини двох принципово відмінних за умовами підобластей – Волинського і Житомирського Полісся та разом з тим загальна ландшафтна подібність сучасної поверхні північної частини області дозволяє вживати цей термін.

Описувана територія Рівненщини лежить у межах Поліської провінції зони мішаних лісів, де виділяються природні області Волинського і Житомирського Полісся та Західноукраїнської провінції лісостепової зони (природні області Волинської височини, Малего Полісся та Північного Поділля)[4]. Загальну уяву про територіальне розміщення природних комплексів показано на рисунку.

Рис. Природне районування території Рівненщини (за К. Геренчуком та І. Коротуном).

Метою роботи було встановити лепідоптерофауну Рівненського Полісся так як відомостей по цьому регіону досить мало, а якщо зустрічаються то тільки окремі статті, аналіз видів яких більшість за результатами експонатів Рівненського державного природознавчого музею зібраних у ХХ ст. Нами уперше висвітлюється сучасний стан фауни лускокрилих Рівненського Полісся.

Матеріал і методи досліджень

Особисті збори комах проводилися на протязі 2007- 2009 років на території Рівненського Полісся у 9 природних районах: Зарічниському, Рафалівсько – Висоцькому, Сарненсько – Степанському, Рокитнівському, Костопільському, Новоград – Волинському, Рівненському, Гощанському, Стир – Іквинському. Збори проводилися за допомогою повітряного сачка, збір гусениць та лялечок ручним способом. Безпосередньо в природі проводилися спостереження за об'єктами, їх чисельністю, живленням, місцями проживання. Фотографування об'єктів здійснювалося в ектопах, спостереження занотовувалися в польовий щоденник.

Визначення комах проводилося з використанням визначників Ю. В. Канарського [2], Ю. Некрутенко, В. Чиколовець [3]. Визначення рослин здійснювалося за визначниками А. І. Барбарич, Є. М. Брадїс та інші [1].

Результати досліджень та їх обговорення

У Зарічниському природному районі спостереження проводилися поблизу озера Біле, оточене сосновим чорницево – зеленомоховим лісом, по неглибоких знижених ділянках до *Pinus silvestris* L. домішуються *Betula pendula* L., *Alnus glutinosa* L. Серед покритонасінних переважають *Urtica dioica* L., *Vaccinium myrtillus* L., *Plantago media* L., *Carduus acanthoides* L., *Viola silvestris* Lam., *Rubus caesius* L., *Cirsium vulgare* Ten. Це спричинило найбільшу чисельність родини *Nymphalidae* – 20 видів, з родини *Papilionidae* спостерігали тільки 1 вид *Papilio machaon*, родина *Pieridae* представлена 9 видами, як і родина *Satyridae* – 8 видами.

Ентомологічні спостереження в Рафалівсько – Висоцькому природному районі проведені поблизу с. Лісове в урочищі Бабин Мох. Більшу частину цієї території займає топке сосново – журавлиново – пухівкове болото Морочно, оточене заливним лугом з домінуванням представників з родин *Cyperaceae*, *Gramineae*. Краї болота закінчуються великим сосново – вільхово-осиковим лісовим масивом. У зв'язку з цим спостерігається найбільше видове різноманіття родини *Satyridae* - 10 видів, де найчисельнішими є *Aphantopus hyperantus* L., *Maniola jurtina* L., рід *Coenonympha*.

Досліджувана територія у Сарненсько – Степанському природному районі, а саме східна частина м. Сарни - заплава р. Случ, характеризується домінуванням лучно – болотного різнотрав'я з переважанням родини *Festuca*, *Agrostis canina* L., *Zerna riparia* Nevski та ін. Тут найчисельнішими родинами є: *Satyridae* – 12 видів, з яких найбільше представлені роди *Coenonympha*, *Melanargia*, з родини *Nymphalidae* – 11 видів, здебільшого з триби *Melitaeini*, з родини *Papilionidae* подекуди одинично зустрічається тільки *Papilio machaon* L.

Дослідження проведені в Рокитнівському природному районі у кількох місцевостях, а саме: у Рівненському природному заповіднику (від с. Грабунь до с. Вежиця Рокитнівського р – ну - масив болота Сира Погоня), інша частина заповідника оз. Залив Сарненського району, у Березнівському районі територія від с. Михалин до с. Лінчин свідчать про найбільше різноманіття лускокрилих. Найбільш поширеними на цих територіях є вільхово – осиково – соснові ліси з густим підліском, в якому домінують *Corylus avellana* L., *Betula pendula* L., різні представники *Salix*. Травостій високий, основу складають *Lysimachia vulgaris* L., а також родини *Viola*, *Gramineae* та ін. В даних біоценозах найпоширенішою родиною лускокрилих є *Nymphalidae* – 20 видів представлена трибою *Argynnini*, з роду *Apatura* виявлено один вид - *Apatura ilia*, також численною є представники триби *Nymphalini*. З родини *Satyridae* – 9 видів переважно - рід *Coenonympha* (сінниця), а з родини Білани - 10 видів, найчисельнішою є підродина *Pierinae*, однак з роду *Colias* зустрічається червонокнижний вид *Colias palaeno* L. (жовтянка торфовищна).

У Костопільському природному районі досліджено ділянку мішаного лісу в заплаві р. Замчисько біля с. Мала Любаша. Територія заболочена на 70 %, на якій добре розвинутий

підлісок, який складають представники *Salix*, види *Corylus avellana* L., *Betula pendula* L. Травостій густий, повністю покриває болото представлений родинami *Gramineae*, *Equisetaceae*, з квіткових рослин найчисельнішими є родини *Ranunculaceae*, *Guttiferae*, *Rosaceae*. Найпоширенішою родиною лускокрилих на цих теренах є *Satyridae* -13 видів, представлена родом *Coenonympha*, серед яких зустрічається червонокнижний вид *Coenonympha hero* L., трибою *Lethini* найчисельнішими є *Pararge aegeria* L., *Lasiommata maera* L., *Lopinga achine Scopoli*, з триби *Satyrini* зустрічається *Hipparchia semele* L., родина *Nymphalidae* представлена - 14 видами з триби *Nymphalini*.

Новоград – Волинський природний район, його частина - регіонально - ландшафтний парк “Надслучанський” за природними умовами багато в чому відрізняється від попереднього району досліджень, що спричинило різкі відмінності у лепідоптерофауні місцевості. Територія горбиста, серед горбів русло р. Случ по берегах якої спостерігаються виходи уламків гранітів та гнейсів. Місцевість представлена сосновим лісом дубово – грабовим з домінуванням *Pinus silvestris* L., *Quercus robur* L., *Carpinus detulus* L., *Betula pendula* L., *Populus tremula* L. Чагарниково – трав’янистий покрив складають *Geum rivale* L., представники родини *Viola*, *Ranunculaceae*, *Tanacetum vulgare* L., *Achillea millefolium* L., *Daucus carota* L. Найчисельнішою родиною в даній місцевості є *Nymphalidae* -20 видів представлена видами з триби *Nymphalini* та триби *Argynniini*. Значно зросла порівняно з раніше описаними територіями чисельність родини *Pieridae* - 8 видів, зокрема представленої підродиною *Pierinae*. З родини *Papilionidae* зустрічається тільки один вид - *Papilio machaon* L. Менш чисельна родина *Satyridae* – 6 видів з яких домінує триба *Lethini*.

Заповідне урочище Бармаки, що у Рівненському природному районі відрізняється місцевістю горбистого характеру, розмежованою великими ярами, флористичну основу горбів складають квіткові рослини з переважанням родин *Ranunculaceae*, *Rosaceae*, *Labiatae*, *Cyperaceae*, *Gramineae*. Основу ж ярів становлять *Alnus glutinosa* L., *Betula pendula* L., *Populus alba* L., різні представники *Salix*. На даній території найпоширенішою є родина *Nymphalidae* – 15 видів більшість яких з триби *Nymphalini* – 8 видів, чисельною є також по горбах родина *Pieridae* – 9 видів з підродини *Pierinae*, а ось родина *Papilionidae* представлена лише 1 видом - *Papilio machaon* L., на злаковому різотрав’ї зустрічається 8 видів родини *Satyridae* здебільшого з триби *Satyrini*.

На відміну від попередніх природних умов у частині Гощанського природного району - заплава р. Горинь біля с.Бабин, територія рівнинна, безліса, через яку пролягає русло р. Горинь, з боків оточене різними видами *Salix*, до нього примикають заплави луки, де розвиваються різотравно – злакові угруповання з переважанням *Festuca*, *Agrostis*, *Poa*, а також квіткових рослин родин *Ranunculaceae*, *Cruciferae*, *Compositae*. У вказаному біотопі найчисельнішими родинami є *Satyridae* та *Pieridae* по 9 видів. Представники *Satyridae* здебільшого з родів *Melanargia*, *Maniola* та *Coenonympha*, а представники *Pieridae* представлені підродинами *Pierinae*, *Coliadinae*.

За своїми особливостями Стир – Іквинський природний район відноситься до Малого Полісся західноукраїнської провінції лісостепової зони і відповідає Кременецько – Дубенській рівнині, поверхня утворена пісками, на яких сформувались дубово – соснові ліси, останні збереглися окремими фрагментами, значне місце займають перезволожені долинні ландшафтні місцевості, де домінують лучні, лучно – чорноземні ґрунти та торфовища, фрагментарно поблизу Радивилова зустрічаються крупні піщані масиви, закріплені сосновими насадженнями. В даному районі досліджено південно – східну частину в околицях сіл Жовтневе – Верба – Онишківці- Берг. На території досить чисельними родинami є *Pieridae* – 12 видів та *Nymphalidae* - 18 видів, остання в більшості представлена трибами *Nymphalini*, *Melitaeini*, *Argynniini*. Повсюдно зустрічається *Papilio machaon* L. з родини *Papilionidae*, найчисельнішими з родини *Satyridae* є рід *Coenonympha*, а також представники триби *Satyrini*.

Висновки

1. В результаті досліджень у 9 природних районах виявлено в загальному 46 видів булавовусих лускокрилих з 4 родин;

2. Найбільша чисельність та різноманітність родин спостерігалася у Рокитнівському, Новоград – Волинському та Заріччянському природних районах, а саме: у Рокитнівському - 39 видів, у Новоград – Волинському - 35 видів, у Заріччянському – 39 видів;
 3. У Заріччянському, Рокитнівському, Новоград – Волинському, Рівненському природних районах спостерігається достатньо велика чисельність родини *Nymphalidae*, а у Рафалівсько – Висоцькому, Сарненсько – Степанському, Костопільському за чисельністю переважає родина *Satyridae*, у Стир – Іквинському, Гощанському спостерігається підвищена кількість особин родини *Pieridae*.
 4. Серед зазначених в літературних джерелах, як звичні види для даних територій, за всі роки досліджень не було виявлено лускокрилих з роду *Neptis* триби *Limenitini* підродини *Parnassinae*;
 5. У окремих природних районах було виявлено червонокнижні види, а саме: жовтянка торфовища (*Colias palaeno*) поблизу с. Михалин Березнівського району, у Рівненському природному заповіднику поблизу с. Грабунь; окатик геро (*Coenonympha hero*) поблизу с. Мала Любаша Костопільського району, косатець махаон (*Papilio machaon*) у 5 районах поодинокі.
1. Барбарич А. І. Визначник рослин України /А. І. Барбарич, С. М. Бродіс та інші. – Київ: Урожай, 1965. – 870 с.
 2. Канарський Ю. В. Визначник денних метеликів західних регіонів України. Lepidoptera: Zygaenidae, Nesperioidea, Papilionoidea /Ю. В. Канарський. – Львів: Манускрипт, 2007. – 112 с.
 3. Некрутенко Ю. Денні метелики України /Ю. Некрутенко, В. Чиколовець. – Київ: Вид-во Равського, 2005. – 232 с., 198 карт, 62 кольор. табл.
 4. Природа Ровенской области /под. Ред. К. И. Геренчук – Львов: Изд. объедин. «Вища школа». Изд-во при Львовском ун-те, 1976. – 156 с.

О. А. Савчук

Тернопольский национальный педагогический университет им. Владимира Гнатюка, Украина

ФАУНА ДНЕВНЫХ БАБОЧЕК СЕМЕЙСТВ PAPILIONIDAE, PIERIDAE, NYMPHALIDAE, SATYRIDAE РОВЕНСКОГО ПОЛЕСЬЯ

В результате наблюдений на территории Ровенского Полесья отмечены сорок шесть видов бабочек с четырех семейств. Среди их обнаружено 3 вида, которые занесены в Красную книгу.

Ключевые слова: Papilionidae, Pieridae, Nymphalidae, Satyridae, лепидоптерофауна, биотоп

O. A. Savchuk

Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

FAUNA DAY LIGHT BUTTERFLY FAMILIES PAPILIONIDAE, PIERIDAE, NYMPHALIDAE, SATYRIDAE RIVNE POLISSYA

On the territory of Rivne region have been forty – six species of Lepidoptera of four families. Three uncommon species to detect that require conservation.

Key words: Papilionidae, Pieridae, Nymphalidae, Satyridae, lepidopterofauna, biotope

Рекомендує до друку

Надійшла 9.06.2011

В.І. Кваша